

Колб О.Г.

директор навчально-наукового інституту права та психології НАВС, доктор юридичних наук, професор

Kolb O.G

director of the research institute of law and psychology of National Academy of Internal Affairs, Doctor of Law, Professor

Кондратішина В.В.

доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук

Kondratishyna V.V.

Associate Professor of Criminal Law and Procedure Chair, Eastern National University of Lesya Ukrainian, PhD

СУЧАСНИЙ ЗМІСТ ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Як показує практика боротьби із злочинністю в Україні, важливе місце та роль у системі заходів по запобіганню зазначеному суспільно небезпечному явищу відіграють заходи загально соціального спрямування. Поряд з цим, використання особами, що вчиняють даний вид злочинів, у своїй протиправній діяльності новітніх технологій та найбільш оптимальних результатів науково-технічного прогресу, зобов'язує по-новому підійти до вирішення питань боротьби із злочинністю в Україні, у тому числі й на науковому рівні.

З огляду цього, вибрана тема статті є досить актуальною та такою, що має теоретико-прикладний характер, позаяк основним її завданням є вироблення науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення правового механізму загальносоціального запобігання злочинам в Україні.

Стан дослідження. Аналіз наукової літератури показав, що вивченням означеної проблематики займаються такі вчені як: Л.В. Багрій-Шахматов, О.М. Бандурка, В.С. Батиргарєєва, В.І. Борисов, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, О.Г. Колб, О.М. Костенко, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, П.П. Михайленко, Є.Л. Стрельцов, В.О. Туляков, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, Н.М. Яр-

шин, О.Н. Яршин та ін. роботи яких і склали методологічне підґрунтя при викладенні змісту даної наукової статті.

Поряд з цим, з урахуванням прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, у якому визначені відмінні від попереднього КПК порядок і умови використання результатів проведення оперативно-розшукових заходів, включаючи запобіжного характеру, а також сучасний стан боротьби із злочинністю в Україні, виникла нагальна необхідність видозмінити зміст запобігання цим злочинам та вироблення науково обґрунтованих шляхів підвищення ефективності зазначеного виду діяльності, що й стало вирішальним при виборі напряму та теми наукового дослідження по означеній тематиці.

Виклад основних положень. Як свідчить практика, загальносоціальні заходи запобігання входять у систему запобігання злочинам в Україні та органічно зв'язані з діяльністю, що в науці найшла своє обґрунтування у виді загально-соціального запобігання злочинам [1, с. 53].

У цілому під запобіганням злочинності, як зробив висновок А.П. Закалюк, у буквальному розумінні слід розуміти діяльність по перешкоджанню вчиненню злочинів [2, с. 318]. У свою чергу, під загальносоціальним запобіганням злочинам в науці (І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман та ін.) розуміють комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію водночас причин та умов злочинності [3, с. 95-96].

Серед суб'єктів загальносоціального запобігання злочинам [4, с. 115] вирішальну роль займають органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її та створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, а також органи місцевого самоврядування) [2, с. 346]. Зокрема, до таких суб'єктів з числа органів законодавчої влади належить, передусім, Верховна Рада України, її комітети [5] та народні депутати.

Відповідно до вимог ст. 75 Конституції України, Верховна Рада України, як єдиний орган законодавчої влади, визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики та створює правову основу загальносоціального запобігання злочинності. При цьому повноваження парламенту України, як вірно зробив висновок В.В. Голіна, дають йому підстави для розроблення головних напрямів боротьби зі злочинністю, створення законодавчої бази для істотного впливу на кримінологічну політику держави, а взагалі своєю діяльністю сприяти зниженню кількісно-якісних показників злочинності [6, с. 63]. Так, у Законі України від 1 липня 2010 р. «Про засади

внутрішньої і зовнішньої політики» зазначено, що основними засадами політики у сфері розбудови державності, зокрема є:

а) посилення протидії корупції та тіньовій економічній діяльності; забезпечення безумовного дотримання законності; насамперед вищими посадовими особами держави, політиками, суддями, керівниками правоохоронних органів і силових структур;

б) боротьба зі злочинністю шляхом поліпшення координації роботи правоохоронних органів, оптимізації їх структури, належного забезпечення їх діяльності (ст. 3 Закону) [7].

У контексті вирішення задач даного дослідження, роль Верховної Ради України як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам є досить значною, позаяк без визначення на рівні держави правових засад запобігання злочинам реалізація їх в сучасних умовах нашої держави та суспільства є досить складною.

Таке ж місце у системі цих суб'єктів займає й Президент України (розділ V Конституції України), який на основі та на виконання Конституції і законів України забезпечує наступальну протидію злочинності та досягнення уповільнення темпів її динаміки на підставі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства та практики його застосування. Так, Указом Президента України від 27 жовтня 2009 р. № 870/2009 набрало чинності рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 вересня 2009 р. «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції», яким затверджено основні завдання у сфері протидії злочинності та корупції, т.ін. [8].

Без сумніву, без гарантування забезпечення прав і свобод людини і громадянина, що є однією з основних функцій Кабінету Міністрів України, ефективність запобігання злочинам буде невисокою. Кабінет Міністрів України та інші органи державної виконавчої влади (місцеві державні адміністрації) здійснюють заходи щодо забезпечення громадського порядку і боротьби зі злочинністю. Відповідно до Конституції України (розділ VI) та Закону України від 7 жовтня 2010 р. «Про Кабінет Міністрів України» [9] вони також розробляють, контролюють і координують виконання програм запобігання злочинності, організують її наукове супроводження і ресурсне забезпечення. Виходячи з цього, варто визнати, що роль Кабінету Міністрів України у запобіганні злочинам є визначальною у контексті розробки та забезпечення реалізації відповідних програм з питань боротьби зі злочинністю.

У свою чергу, місцеві держані адміністрації здійснюють державну політику у сфері боротьби із злочинністю в межах регіону (відповідної адміністративно-територіальної одиниці) та інших рішень центральних органів державної виконавчої влади та керівників місцевих державних адміністрацій [10].

Предметно роль Кабінету Міністрів, як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам, виражається у розробці та реалізації на практиці Комплексних програм профілактики правопорушень [11] та Концепцій реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень (наприклад, до 2015 року) [12].

Серед суб'єктів даного виду запобігання злочинам в Україні важливе місце також посідають органи місцевого самоврядування [13], які за своїми повноваженнями, як зробив висновок В.В. Голіна, здійснюють організаційно-управлінські функції щодо запобігання злочинності, організують і координують роботу відповідних суб'єктів даного виду суспільної діяльності, т.ін. [6, с. 65-66].

До інших суб'єктів загальносоціального запобігання злочинам належать: суб'єкти господарювання; установи культури та спорту; засоби масової інформації; органи, що регулюють природокористування, міграцію, та здійснюють працевлаштування і пенсійне забезпечення; житлово-комунальні організації державної влади, а також приватного права, які беруть участь у різних сферах життєдіяльності суспільства (в науці зазначені суб'єкти відносять до неспеціалізованих суб'єктів запобігання злочинам [1, с. 65]). Як з цього приводу слушно зауважив А.П. Закалюк, у даному випадку суб'єктом діяльності щодо запобігання злочинності та злочинним проявам можуть бути визнані органи, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо заходів запобігання; як: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення [2, с. 346]. При цьому, як встановив Л.М. Давиденко, суб'єктами запобігання злочинам є ті, із них, які постійно або тимчасово приймають участь у боротьбі зі злочинністю [14, с. 100].

Отже, якщо узагальнити зазначені та інші підходи, що висвітлені в науковій літературі [15, с. 19-20], то під загальносоціальним запобіганням злочинам слід розуміти комплекс перспективних правових, соціально-економічних, культурно-виховних та інших заходів, що здійснюються постійно або тимчасово органами державної влади і місцевого самоврядування та іншими неспеціалізованими суб'єктами запобігання злочинам, з метою подальшого розвитку та вдосконалення кримінально-правових

відносин і усунення або нейтралізацію причин та умов злочинності, а також певного виду злочинів, та їх суспільно небезпечних наслідків.

Таким чином, системоутворюючими ознаками змісту даного поняття є:

1. Комплекс перспективних заходів.

В науці під комплексом розуміють сукупність предметів, пристроїв, програм, явищ, дій, властивостей, що становлять одне ціле [16, с. 290], тобто у даному випадку мова ведеться не про хаотичний набір заходів, а її систему – взаємодіючі, взаємообумовлені та взаємопов'язані заходи, що спрямовані на запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами.

Перспектива (фр. *perspective*, від лат. *perspicere* – бачити наскрізь, проникати поглядом) – це погляд, насамперед, який око охоплює простір [17, с. 437], тобто у комплексі заходів їх головне призначення і мета – це наслідки у майбутньому, що носять позитивний (гіпотетично – уявляемий, вірогідний, можливий тощо [17, с. 159]) характер.

Захід – це сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь [16, с. 221]. Якщо розглядати зміст заходів у контексті мети і задач даного дослідження, то їх основне призначення полягає у запобіганні будь-яким злочинам.

2. Це правові, соціально-економічні, культурно виховні та інші заходи.

Зміст правових заходів (основних напрямів та засобів правового регулювання запобіжної діяльності, спрямованої на недопущення вчинення злочинів [2, с. 335]), полягає в наступному:

а) більш ефективному регулюванні суспільних відносин, що виникають у зв'язку із запобіганням даному злочину, яку здійснюють суб'єкти загально соціального запобігання злочинам;

б) приведенні даної запобіжної діяльності до конституційних норм та інших законів;

в) створенні правових засад та механізму реалізації норм по запобіганню даним злочинам;

г) удосконаленні змісту інших нормативно-правових актів, що регулюють питання запобіжної діяльності, пов'язаної із недопущенням незаконного заволодіння транспортними засобами.

Соціально-економічні заходи, у першу чергу, спрямовані на створення належних умов для населення як в цілому в Україні, так і в певному регіоні.

Культурно-виховні заходи передбачають вироблення у населення суспільно-ціннісних орієнтацій, установок та навичок, які не тільки за-

побігали б вчиненню ними злочинів, але й формували б повагу до прав людини та закону зокрема.

3. Зазначені заходи здійснюються постійно або тимчасово.

Як свідчить практика протидії злочинності в Україні, запобігання злочинам носить певні часові межі та пов'язано з прогнозуванням та програмуванням запобіжної діяльності. Зокрема, науковці виділяють короткострокове (1-2 роки), середньострокове (від 2 до 5 років) та довгострокове прогнозування запобігання злочинам (понад 5-ти років) [18, с. 158-159]. Щодо програмування запобігання злочинам, то рівні здійснення даного виду діяльності можуть бути різноманітними, а саме:

1) виходячи з ідеї групового суб'єкта програмування: а) перший – діяльність на рівні великих злочинних груп (злочинних організацій); б) другий – на рівні малих злочинних груп (організованих злочинних груп); в) третій – на рівні окремих виконавців (суб'єктів злочинів) [18, с. 159];

2) за суб'єктивно-функціональними складами у програмуванні: а) на рівні держави та суспільства в цілому – діяльність усіх суб'єктів загальносоціального запобігання злочинам; б) на рівні регіонів (областей, населених пунктів); в) на рівні окремих осіб (рецидивістів; осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини; засуджених за злочини у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів) [263, с. 160];

3) з об'єктивно-функціональної сторони програмування: а) на загальному рівні об'єктом впливу відповідної системи суб'єктів загальносоціального запобігання злочинності з метою упорядкування соціально-корисної діяльності населення в даному напрямку; б) на рівні особливого – запобігання протиправної поведінки осіб, які «спеціалізуються» на не вчиненні певного злочину; в) на рівні окремого – запобігання протиправній діяльності груп негативної спрямованості, як основних джерел протиправного згуртування осіб [18, с. 160];

4) інші програмні підходи з означеної проблематики, що пропонуються в науковій літературі [19].

4. Суб'єктами загальносоціального запобігання злочинам виступають органи державної влади та інші неспеціалізовані суб'єкти даної діяльності, а також органи місцевого самоврядування.

Зміст їх діяльності, на відміну від спеціалізованих суб'єктів запобігання злочинам, полягає в тому, що вони, з одного боку, не відносяться до суб'єктів кримінально-правових правовідносин [20, с. 7], а, з іншого боку, зазначена діяльність не входить до їх основних (головних, пріоритетних) функціональних напрямків діяльності [21, с. 14].

5. Метою загальносоціального запобігання у даному випадку є подальший розвиток та вдосконалення кримінально-правових відносин з тим, щоб нейтралізувати, блокувати, усунути тощо негативні впливи рецидивістів та організованих груп на окремих осіб, а також суспільно небезпечні наслідки такого впливу (втягнення у злочинну діяльність).

Висновок. Такими в цілому є загальносоціальні заходи запобігання злочинам в Україні, які мають стати своєрідним «фундаментом» для організації та проведення спеціально-кримінологічного запобігання злочинам і правопорушенням, а також індивідуального запобігання, якщо визнати пріоритетним принцип законності, що закріплений в ч. 2 ст. 119 Конституції України та який передбачає, що всі органи державної влади і органи місцевого самоврядування, а також їх посадові особи мають діяти у спосіб, визначений Конституцією та законами України.

1. *Kryminolohiia: [navch. posib.] / [O.M. Dzhuzha, V.V. Vasylevych, O.H. Kolb, ta in.]; za zah. red. O. M. Dzhuzhi. – K.: Atika, 2009. – 312 s.*
2. *Zakaliuk A. P. Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka: U 3-kh kn. – K.: Vydavnychi Dim „In Yure», 2007. – Kn. 1: Teoretychni zasady ta istoriia ukrainskoi kryminolohichnoi nauky. – 424 s.*
3. *Kryminolohiia: Zahalna i Osoblyva chastyna / I. M. Danshyn, V. V. Holina, O. K. Kalman, O. V. Lysodied; za zah. red. I. M. Danshyna. – Kh., 2003. – 352 s.*
4. *Kryminolohiia : pidruch. [dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / za zah. red. O. M. Dzhuzhi. – K. : Yurinkom Inter, 2002. – 414 s.*
5. *Pro rehlament Verkhovnoi Rady Ukrainy: Zakon Ukrainy pro komitety Verkhovnoi Rady: stanom na 21 liutoho 2012 roku. – Kh.: Pravo, 2012. – 192 s.*
6. *Zapobihannia zlochynnosti (teoriia i praktyka): navch. posib. / Holina V.V. – Kh.: Nats. yuryd. akad. Ukrainy, 2011. – 120 s.*
7. *Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2010 r. // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2010. – № 55. – St. 1840.*
8. *Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok formuvannia, vedennia ta vykorystannia operativno-dovidkovoho i daktyloskopichnoho obliku v orhanakh vnutrishnikh sprav ta orhanakh (ustanovakh) kryminalno-vykonavchoi systemy Ukrainy: nakaz MVS Ukrainy ta Derzhavnoho departamentu Ukrainy z pytan vykonannia pokaran vid 23 serpnia 2002 r. № 823/188 // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0738-02>.*
9. *Pro Kabinet Ministriv Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 7 zhovtnia 2010 r. // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2591-17>.*

10. *Pro mistsevi derzhavni administratsii : Zakon Ukrainy vid 9 kvitnia 1999 r. № 586–XIV // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 1999. – № 18. – St. 1184.*
11. *Pro zatverdzhennia Kompleksnoi prohramy profilaktyky pravoporushen na 2007-2009 r.r.: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 hrudnia 2006 roku // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1767-2006-p>.*
12. *Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profilaktyky pravoporushen na period do 2015 roku : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 lystop. 2011 r. № 1209–r // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2011. – № 93. – St. 3389.*
13. *Pro mistseve samovriaduvannia : Zakon Ukrainy vid 21 trav. 1997 r. № 280/97–VR // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 1997. – № 25. – St. 934.*
14. *Bandurka A.M., Davydenko L.M. Prestupnost v Ukrayne: prychny y protyvodeistvye: Monohrafiya. – Kh.: Hos. Spets. Yzd-vo « Osnova», 2003. – 368 s.*
15. *Profilaktyka zlochyniv : pidruch. / [O. M. Dzhuzha, V. V. Vasylevych, O. F. Hida ta in.] ; za zah. red. O. M. Dzhuzhi. – K. : Atika, 2011. – 720 s.*
16. *Velykyi tlmachnyi slovnyk ukrainskoi movy /Uporiad. T. V. Kovalova. – Kh.: Folio, 2005. – 767 s.*
17. *Bulyko A.N. Bolshoi slovar ynostrannykh slov 35 tysiach slov. – Yzd. 3-e, yspr., pererab. – M.: Martyn, 2010. – 704 s.*
18. *Profilaktyka zlochyniv : pidruch. / [O. M. Dzhuzha, V. V. Vasylevych, O. F. Hida ta in.] ; za zah. red. O. M. Dzhuzhi. – K. : Atika, 2011. – 720 s.*
19. *Anysymov V. M. Krymynalnaia subkultura y yeye neitralyzatsyia v yspravytelnykh uchrezhdeniakh Rossyy: Avtoref... dys. dokt. yuryd. nauk /12.00.08. – Saratov, 1998. – 53 s.*
20. *Kryminalno-vykonavche pravo : pidruch. [dlia stud. yuryd. spets. vyshch. navch. zakl.] / za red. A. Kh. Stepaniuka. – Kh. : Pravo, 2006. – 256 s.*
21. *Lytynov A.N., Havrysh T.S. Profylaktyka prestuplenyi. Ot teoryy k praktyke: Nauchno-praktycheskoe posobye. – M.: YKF «EKMOS», 2003. – 160 s.*

Колб О.Г., Кондратішина В.В. Сучасний зміст загальносоціального запобігання злочинам в Україні

В статті мова ведеться про теоретико-прикладні засади загально- соціально-го запобігання злочинам. Зокрема, на підставі існуючих у науці підходів щодо визначення змісту даного виду запобігання злочинам, встановлені дискусійні моменти з означеної проблематики та запропоновані науково обґрунтовані шляхи їх вирішення.

Роль Верховної Ради України як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам є досить значною, позаяк без визначення на рівні держави правових

засад запобігання злочинам реалізація їх в сучасних умовах нашої держави та суспільства є досить складною.

Таке ж місце у системі цих суб'єктів займає й Президент України (розділ V Конституції України), який на основі та на виконання Конституції і законів України забезпечує наступальну протидію злочинності та досягнення уповільнення темпів її динаміки на підставі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства та практики його застосування

Колб А.Г., Кондратишина В.В. Современное содержание общесоциального предупреждения преступлений в Украине

В статье речь ведется о теоретико-прикладные основы общесоциального предупреждения преступлений. В частности, на основании существующих в науке подходов к определению содержания данного вида предупреждения преступлений, установлены дискуссионные моменты обозначенной проблематики и предложены научно обоснованные пути их решения.

Роль Верховной Рады Украины как субъекта общесоциального предупреждения преступлений является достаточно значительной, поскольку без определения на уровне государства правовых основ предупреждения преступлений реализация их в современных условиях нашего государства и общества является довольно сложной.

Такое же место в системе этих субъектов занимает и Президент Украины (раздел V Конституции Украины), который на основе и во исполнение Конституции и законов Украины обеспечивает наступательную противодействие преступности и достижения замедления темпов ее динамики на основании четко определенных приоритетов, постепенного наращивания усилий государства и общественности, совершенствование законодательства и практики его применения

Kolb O.G., Kondratishyna V.V. The current content of general social prevention of crime in Ukraine

In the article is about theoretical and applied principles of pan-social crime prevention. In particular, based on existing science approaches to define the content of this type of crime, established by controversial moments with the abovementioned issues and proposed science-based solutions.

The role of the Verkhovna Rada of Ukraine as a subject of general social crime prevention is significant, since no determination by the state legal principles of crime prevention in the realization of their current conditions of our state and society is quite complicated.

The same place in the ranks of these subjects and the President of Ukraine (section V of the Constitution of Ukraine), which is based on the Constitution and laws of Ukraine and provides offensive combating crime and achieving a slowdown in its dynamics on the basis of clearly defined priorities, scaling up efforts of the state and the public, improving the legislation and practice